

Litteratur

THEDE PALM:

Konsten att samexistera

I Svensk Tidskrift 1968, nr 8, behandlade T. Norwid i en artikel de förslag, syftande till att överbygga motsättningarna mellan kapitalistiska och socialistiska länder, som publicerats i New York Times på tre helsidor i juli samma år. De var författade av den ryske vetenskapsmannen Andrej Sacharov. Det var en märklig skrift, och den förtjänar att omnämnas ytterligare, nu när man med tacksamhet konstaterar att artikeln gjorts tillgänglig i bokform på svenska. Den finns i serien Aldus Aktuell, där kallad Alternativ till världens undergång (Aldus/Bonniers 1969, pris 8:50. Övers av Roland Adlerberth). Ett förord har skrivits av journalisten och sovjetkännaren Harrison E. Salisbury.

Boken har en ovanlig bakgrund. Sacharov är fysiker och blev efter ryska förhållanden ovanligt ung doktor på en avhandling om kosmisk strålning. Därefter har han arbetat på atomforskningsområdet. Han är ledande rysk vetenskapsman när det gäller teknisk fysik. Han har också andra intressen. Han uppträdde mot Lysenko, som en gång i skydd av Stalin utövade en vetenskaplig diktatur på ärftlighetsforskningens område, och han undertecknade brevet 1966 till Breznev med protest mot tanken på att Stalin skulle rehabiliteras. Han har nu tagit till orda i kärnvapendebatten, men han har vidgat perspektivet till en samhällskritik, som inkluderar sovjetsamhället. Detta innebär, att han stött sig på sitt anseende som vetenskapsman för att offentliggöra tankar som få vanliga människor i Sovjetunionen skulle våga komma med. Han, eller någon annan, har förmodligen smuglat ut texten till USA. Så påstår i alla fall ryktet. Men Salisbury, som bör veta något om saken, säger ingenting i sitt förord om hur hans tidning fick tillgång till Sacharovs manuskript.

Två teser

Boken bygger på två teser. Den första är att

mänsklighetens nuvarande splittring kan leda till dess undergång. Det är typiskt för Sacharov, att han i samma mening som exempel på hot mot utvecklingen räknar upp kärnvapenkrig, hungerkatastrofer, fördöming genom den s k masskulturen och byråkratiserad dogmatism. Att ta med det sistnämnda fenomenet stöter i sammanhanget på högförräderi. Det ifrågasätter nämligen kommunistpartiets auktoritet. Sacharov är socialist, men han vet att han tillhör de högutbildade i samhället, och dessa kan inte alltid underkasta sig partiet. Ty partiet representeras genom sin byråkrati, och vem, frågar han, kan garantera att tjänstemännen förstår framåtskridandets verkliga intressen?

Sacharov kritiserar både Kina och USA, och där särskilt rasismen. Samtidigt är han kritisk mot sitt eget land. Vad han avser är bland annat antisemitismen i Sovjetunionen. Han är inte heller dogmatiker när det gäller de ekonomiska teorierna. Han förnekar att kapitalismen behöver vara socialismen underlägsen. De två systemen kan enligt honom inte bara leva bredvid varandra utan också lära av varandra.

Den andra tesen är att tankefrihet är nödvändig för att ett mänskligt samfund skall kunna bestå. Hotet mot denna frihet innebär ett hot mot personlighetens självständighet och värde, säger Sacharov. Han är som vetenskapsman individualist, och han reagerar mot auktoritetstro, mot styrning genom massmedia, mot hela den moderna vetenskapens försök och avsikt att kontrollera allt hos människan, från födelsekontroll till kontroll av hjärnans processer. All kontroll förutsätter en byråkratisk organisation, ett tjänstemannavälde, och vem kontrollerar kontrollanterna? Sacharov riktar här ett skarpt angrepp mot den sovjetiska censuren, vars verksamhet han tillåter sig kalla skamlig och vanärande.

Samarbetsplan

Boken mynnar ut i en samarbetsplan, ett program för fredlig samexistens, som författaren kopplat samman med reformkrav inom Sovjetunionen. Dessa krav är säkerligen väl motiverade och reformerna ur alla synpunkter önskvärda. Men att framställa kraven i en bok som denna innebär att trampa de sovjetiska makthavarna på tårna, och då är det föga sannolikt att de blir mera reformvänliga. Å andra sidan har Sacharov av naturliga skäl en begränsad kännedom om västvärlden. Vad president Kennedy skulle ha sagt om att bli kallad en typisk representant för den reformistiska bourgeoisien är inte lätt att föreställa sig, även om karakteristiken, som här, ges i berömande syfte.

Det är tragiskt att en så uppslagsrik och

tankeväckande bok som Sacharovs skall vara till så liten praktisk politisk nytta. Ty allt vad han vänder sig emot som hot mot den fredliga samlevnaden i världen triumferar i dag. Partibyråkraterna i Sovjetunionen befäster sin ställning i ett grannland med hjälp av armén: Breznjevdoktrinen om Sovjetunionens fria rätt att ingripa i andra socialistiska länder rimmar illa med fredlig samexistens. Tankefriheten i Tjeckoslovakien fördöms och censuren har helt tagit över: vad Sacharov betecknat som nesligt och vanhedrande fastställs som god kommunistisk regel. Man kan bara undra hur det kommer att gå med honom själv. Under tiden syftar hans av idealitet burna bok mot en framtid som en dag måste komma — om världen alls skall få uppleva någon framtid.